

módszertan

Részlet a „Magyarország áldott emlékezetű királynéja” – Sisi, Ferenczy Ida és a magyar udvartartás című kiállításból
A szerző jóvoltából

PALLAGI MÁRIA kurátor

FERENCZY IDA ÉS ERZSÉBET KIRÁLYNÉ MAGYAR UDVARTARTÁSA KIÁLLÍTÁS A CIFRAPALOTÁBAN

a kiállításban
megjelennek
az úgynevezett
magyar udvartartás
tagjai, a látogatók
képet kaphatnak
az Erzsébet királyné
környezetében
eltöltött
mindennapjaikról is

IVolt Magyarországnak egy áldott emlékezetű királynéja, Erzsébet, ki életében védő angyala volt ez országnak, a magyar nemzetnek...” Jókai Mór emlékezett e szavakkal Erzsébetre, a magyarok királynéjára. Jókai Mór, aki éveken át „baráti” viszonyt ápolt Sisivel, aki mindig szívesen látott vendég volt a budai várban. A tárlat Erzsébet királyné Magyarországhoz, magyarokhoz fűződő viszonyát mutatja be, különös tekintettel a kecskeméti születésű Ferenczy Idára. A kiállításban megjelennek az úgynevezett magyar udvartartás tagjai, a látogatók képet kaphatnak az Erzsébet királyné környezetében eltöltött mindennapjaikról is.

különösen
izgalmas Rónay
Jácint, az egykori
'48-as forradalmár,
pozsonyi
nagyprépost,
bencés tanár,
természettudós
státusa az
udvarnál, hiszen
ő Rudolf trónörökös
és Mária Valéria
főhercegnő nevelője
is volt

ISzó esik azon magyar körök tagjairól, akikkel Sisinek kapcsolata volt, egészen 1853-tól, amikor Majláth János gróf még Bajorországban magyar történelemre tanította Ferenc József jegyesét, majd a későbbiekben Homoky Imre apát, a bécsi Theresianum tanára, illetve 1866-ban az író-újságíró-politikus Falk Miksa folytatta a királyné oktatását. Falk az irodalom mellett gyakran beszélt Erzsébetnek a magyar történelemről, az aktuális politikai helyzetről is. Erzsébet királynéről írt visszaemlékezéseit kötetbe is rendezte, ami első kiadása óta többször is megjelent. A magyar udvartartás tagjai közül kiemelt szerepet kapnak az udvarhölgyek: Hunyady Caroline grófnő, Festetics Mária grófnő, Mailáth Sarolta grófnő, Mikes Johanna grófnő és Sztáray Irma grófnő, valamint megjelenik a tárlatban a főudvarmester, Nopcsa Ferenc is. Különösen izgalmas Rónay Jácint, az egykori '48-as forradalmár, pozsonyi nagyprépost, bencés tanár, természettudós státusa az udvarnál, hiszen ő Rudolf trónörökös és Mária Valéria főhercegnő nevelője is volt. A folyosó fotókkal illusztrált, látványos „idővonal” egyben a tárlatban szereplő személyek bemutatása is.

IA tárlatra több mint tíz intézményben kutattam fel műtárgyakat, fotókat, dokumentumokat: Bozsó Gyűjtemény, Kecskemét; Budavári Mátyás-templom Egyházművészeti Gyűjteménye; Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár; Gödöllői Királyi Kastély; Gödöllői Városi Múzeum; Herendi Porcelánművészeti Múzeum; József Attila Múzeum, Makó; Magyar Nemzeti Múzeum; Móra Ferenc Múzeum, Szege; Pannonhalmi Bencés Főapátság Könyvtára; Szépművészeti Múzeum.

IErzsébet királyné, Ferenczy Ida és Andrássy Gyula rekonstruált ruhái Czédly Mónika kutatásokon alapuló alkotásai. A ruhák nagy részének anyaga

Ferenczy Ida huszonöt évesen, 1864-ben került Erzsébet császárné mellé, hivatalos címe jóllehet felolvasónő (Vorleserin) volt, de valójában sokkal inkább nevezhető Sisi társalkodónőjének (Gesellschafterin).

Sisi Ferenc József felé kellő diplomáciai érzékkel – sőt helyenként női rafinériával – közvetítette a magyar kéréseket, elképzeléseket

illetve a gróf gyakran Ida közbenjárását kérte, hogy találkozhasson a királynéval. Úgy is fogalmazhatunk, hogy Ferenczy Ida komoly szerepet játszott abban, hogy Erzsébetet ráhangolta a magyar ügyre, érzékeltette vele a kiegyezés és koronázás kérdésének fontosságát. Ferenczy Ida tehát – főleg 1866–67-ben – tulajdonképpen a „nagy politika” alakítójává is vált. Andrassy Gyula gróf remekül mérte fel, hogy Erzsébetben kiváló szövetségesre találhat a magyar ügy képviselésében, és ez be is igazolódott, hiszen Sisi Ferenc József felé kellő diplomáciai érzékkel – sőt helyenként női rafinériával – közvetítette a magyar kéréseket, elképzeléseket. Amikor 1866. január 8-án Erzsébet császárné és Andrassy Gyula gróf először találkozott Bécsben, a Hofburgban, Andrassy megnyugodhatott: a magyar ügy jó kezekbe került.

- ¶ Az 1867. június 8-i koronázást szinte minden részletében igyekeztünk megidézni; a Budavári Mátyás-templom szentélyének megjelenítése, a templom Egyházművészeti Gyűjteményéből érkezett gyönyörűséges műtárgyak e nap történéseinek átélhetőségét segítik: díszpárna Erzsébet királyné címerével; az 1867-es koronázás emlékére a Nagyboldogasszony-templomnak adományozott mise-ruha; gyászmise-ruha, amely Erzsébet királyné adományaként, Ferenczy Ida közvetítésével került a templomba. E sorok írójának egyik kedvenc darabja Erzsébet királyné menyasszonyi koszorújának megmaradt töredéke; a koszorút Erzsébet a Mátyás-templomnak ajándékozta szeretete, a templomhoz fűződő különleges kapcsolata jeléül. Liszt Ferenc *Magyar koronázási miséjének* partitúrája szintén helyet kapott a tárlatban. A zeneszerző hivatalos meghívót sem kapott az ünnepségre, nem vezényelhetette saját művét, udvari karmestert hívtak az udvari zenekar élére, Liszt csupán a karzaton ülve élhette át az eseményeket.
- ¶ A koronázási menetet bemutató szövegben leírtakat látványos térkép illusztrálja, ami előtt e nap kiemelkedő eseményeinek – eskütétel, kardvágás stb. – stációit megörökítő fotók kaptak helyet. A két ruharekonstrukció – Erzsébet királyné koronázási ruhája és Andrassy Gyula gróf koronázáson viselt díszmagyarja – elegáns környezetének kialakításához a koronázásról e teremben másolatban kiállított festmény jelentett inspirációt: Eduard von Engerth: *Koronázás* (1872); a festmény a Szépművészeti Múzeum tulajdona, jelenleg a Gödöllői Királyi Kastélyban van kiállítva.

itt látta vendégül azokat a személyeket – akár ismerősei, akár rokonai voltak –, akik Bécsbe nem szívesen mentek, vagy éppen ott, az udvarnál nem voltak szívesen látott vendégek

- ¶ Magyarországon a királyi család elsősorban Gödöllőn és Budán tartózkodott. Amikor 1867-ben a gödöllői kastélyt és a hozzá tartozó birtokot a királyi pár koronázási ajándékként használatba megkapta, Erzsébet királyné határtalanul boldog volt. Gödöllőn szeretettel vették körül, mindenben igyekeztek kedvében járni. Ide és Budára is az úgynevezett magyar udvartartásával utazott, köztük Ferenczy Idával. Itt látta vendégül azokat a személyeket – akár ismerősei, akár rokonai voltak –, akik Bécsbe nem szívesen mentek, vagy éppen ott, az udvarnál nem voltak szívesen látott vendégek. 1867-től majd minden tavasszal és ősszel megtelt a kastély a királyné vendégeivel (a királyi család esetenként a karcsonyokat is Gödöllőn töltötte), és elkezdődtek a falkavadászatok, Sisi pedig kedve szerint hódolhatott lovaglószenvedélyének. E terem nyitánya éppen ezért Julius Blaas emblemikus festményének másolata: Spányik Kornél Julius Blaas után: *Királyi falkavadászat Gödöllőn* – háttérben a kastéllyal. A korabeli Gödöllőre „varázsolnak” bennünket Erdélyi Mór fotói a kastélyról és környékéről a kastély díszudvarától a királyné lugasáig, a kastély kápolnájától Erzsébet királyné lovardájáig, Erzsébet királyné szalonjától hálószobájáig – az úgynevezett Mária Terézia-szobáig –, Ferenc József dolgozószobájától a szalonjáig.
- ¶ A terem kiemelendő műtárgyai Franz Horst híres festménye Ferenczy Idáról, amely magántulajdonból érkezett, valamint a Bozsó Gyűjteményből kölcsönzött, a Ferenczy család hagyatékából származó ülgarnitúra. A Horst-festmény története is igen kalandos; Ferenczy Idától rokonához, Balatoni Farkas Zoltánhoz került, a második világháború idején egy szovjet katona szuronyával átszúrta, majd évekkel később Balogh Margit festőművész restaurálta. A festmény alapján készítette el Czédly Mónika Ferenczy Ida tárlatban látható ruháját. A festmény feletti idézet – „Ida nekem nem felolvasónóm, Ida nekem barátnóm” – látványosan érzékelteti kettejük kapcsolatának lényegét; Erzsébet királyné Ferenczy Ida iránti szeretetteljes, bensőséges viszonyulását.
- ¶ Ferenczy Ida írott hagyatékát, az úgynevezett Farkas Archívumot is a Gödöllői Királyi Kastélyban őrzik, a tárlatban ezek közül a dokumentumok közül több is olvasható: Erzsébet császárné tintával írt levele Ferenczy Idának Kecskemétre címzett borítékkal, K(laushof), 1865. július 12. „Édes Idám!” megszólítással; Erzsébet királyné tintával írt levele Ferenczy Idának Garatshausenből Ischlbe,

Ha elolvassuk Andrássy leveleit, jól látszik, hogy Erzsébetnek szólnak, hiába volt a boríték Ferenczy Idának címezve, illetve a gróf gyakran Ida közbenjárását kérte, hogy találkozhasson a királynéval.

Részlet a „Magyarország áldott emlékezetű királynéja” – Sisi, Ferenczy Ida és a magyar udvartartás című kiállításból
A szerző jóvoltából

az udvarhölgy,
Festetics Mária
naplóbejegyzései
szemléletes képet
adnak a magyar
udvartartás itteni
életéről – ebből
válogatás olvasható
a tárlatban

Elisabeth-monogramos levélpapíron, 1869. július 19; Gróf Andrássy Gyula tintával írt levele Ferenczy Idához, Schönbrunnba; dátum: Budán, szombat estve (1867); Ferenc József tintával írt üzenete Ferenczy Idának, Bécs, dátum nélkül: „Ha engedi, a barátné jönne ma egy órákor. Ferenc József”; Jókai Mór tintával írt levele Ferenczy Idához, Ischlbe, dátum: B. füred 1886. 5/9.; Falk Miksa tintával írt levele Ferenczy Idának Bécsbe, Hofburg, dátum: Budapesten 1893. nov. 24.; Nopcsa Ferenc báró tintával írt levele Ferenczy Idának, Kecskemétre, dátum: München 18/I. A kiállításban szereplők visszaemlékezései, gondolatai, benyomásai legalább annyira fontosak, kifejezőek, mint a kiállított műtárgyak, fotók, hiszen segítenek a korabeli hangulat megidézésében. Az udvarhölgy, Festetics Mária naplóbejegyzései szemléletes képet adnak a magyar udvartartás itteni életéről – ebből válogatás olvasható a tárlatban. A gödöllői vidám hétköznapokba néhány fotó is betekintést ad; például Festetics Mária grófnő és Ferenczy Ida szamárháton, Gödöllő, 1873 őszén a képhez tartozó Festetics-naplóbejegyzéssel: „Ma itt volt Andrássy. Mi megint a szamarainkon ültünk (Ferenczy Idával; P. M.), ő maga pedig egy pónin lovagolt ki. Amikor visszajött, úgy találta, hogy túlságosan könnyelműek vagyunk. A nyakunkat egy számárról esve éppen úgy kitörhetnénk, mintha lóról tennénk ezt, csak hogy így még nevetséges is lenne!” (1873. november 13.) Az Erzsébet körüli magyarok királynéjuk iránti érzelmeiről sok mindent elárulnak Festetics Mária következő szavai is: „Most végre tudom, mivégre vagyok a földön, hogy testestől-lelkestől szolgáljak neki utolsó leheletemig, hűséggel, szeretettel, és odaadással.” (Meran, 1872. február 23.) A Ferenczy Idáról báránnyal készült fotó az 1870-es évekből a kurátor számára az igazi, okos, kedves, szerény, de ha a helyzet úgy követelte, igen határozott Idát ábrázolja.

- ¶ A két középső kiállítóteremben látható műtárgyak jelentős része Ferenczy Ida hagyatékából származik. E teremben a Gödöllői Városi Múzeumból érkeztek többek között a kurátor számára különösen kedves darabok: gyerekfőkötő Ferenczy Ida hagyatékából: fehér horgolt főkötő, színes gyöngyhímzéssel; csipkepólya és rékli Ferenczy Ida hagyatékából: sárga betétes, ekrű színű csipkepólya és a hozzávaló, kézzel varrott kis rékli.
- ¶ Megcsodálható továbbá Erzsébet királyné zsebkendője: fehér színű, kézzel szegett batiszt zsebkendő, egyik sarkában koronás „E” monogrammal; Erzsébet királyné zsebkendője: fehér színű áttört csipke zsebkendő; gyöngybortnik: fekete színű, áttört alapra varrott gyöngybortnik, cikcakk alakban fűzött gyöngyrojttal; Erzsébet királyné zsebkendője: ekrű színű selyem zsebkendő, hímzett, csipkeszegéllyel; ruhabetét: fekete selyemre, feketével hímzett, lefelé bővülő ruhabetét; díszöv: fekete és ezüst színű fűzött gyöngyből készített rózsakoszorús női öv, a legenda szerint Erzsébet királyné készítette Andrássy Gyulánénak;

A terem kiemelendő műtárgyai Franz Horst híres festménye Ferenczy Idáról, amely magántulajdonból érkezett, valamint a Bozsó Gyűjteményből kölcsönzött, a Ferenczy család hagyatékából származó ülőgarnitúra.

zsebkendő: fehér, csipkével díszített batiszt zsebkendő, sarkában hímzett „IDA” felirattal és ötágú nemzeti koronával; szalvéta: fehér damaszt szalvéta aszúr széllal, sarkában fehér hímzéssel a kisjátzi Szeless-címer; Rudolf trónörökös születésének emlékérmé, 1858.

¶ Rónay Jácintnak sikerült megfejtenie Gödöllő titkát – idézete éppen ezért kiemelt helyet kapott e teremben: „Bécsben, az udvar, császári; Budán, királyi; Ischlben, Gödöllőn családi.”

¶ Erzsébet királyné negyedik gyermekét, Mária Valériát 1868. április 22-én Budán hozta világra. A kiállítás harmadik termének ő és magyar környezete a fősze-replője. Mária Valériát magyar királykisasszonynak is nevezték, a kis fenség – ahogyan bencés nevelője, Rónay Jácint oly kedvesen említi naplójában – bu-dai és gödöllői történeteiről sokan számoltak be. Valéria a tárlatban különböző életkoraiban készült fotókon jelenik meg például a híres budapesti fényképész, Koller Károly (Koller tanár) vagy a bécsi Ludwig Angerer felvételein. Testvérei, Gizella főhercegnő és Rudolf trónörökös mellett Véner Mariska, Mária Valéria gödöllői barátnője (Erdélyi Mór felvétele) és gróf Kornis Miklósné Vécsey Mária bárónő, Valéria nevelőnője is feltűnik. Az idők folyamán Mária Valéria olyannyira megszerette Kornis Máriát, hogy férjhezmenetele után sem vált meg a szerető és hűséges grófnőtől, akit a főhercegnő esküvője előestéjén egyenesen „második anyjának” nevezett – „akire még Mama sem féltékeny”.

¶ Mária Valéria 1890-ben kötött házasságot Ischlben Franz Salvator főherceggel, tíz gyermeknek adott életet. A család az alsó-ausztriai wallseei kastélyban élt. „Wallsee angyla” egész életében jótékonykodott. A terem legkedvesebb, leg-szívhezszerűbb kincse a gyermek Mária Valéria Gödöllőn írt levele édesanyjá-hoz, amit a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtárban, Rónay Jácint hagyatékában őriznek. Mária Valéria gyermekkorától naplót vezetett – igen élvezetes stílus-ban. Ebből részletek olvashatók a teremben, könyvként installálva. Mária Va-léria kiemelt helyét a tárlatban az is indokolja, hogy sajnos egyes vélekedések szerint nem kedvelte a magyarokat. Mi, az általunk ismert források alapján, ezt a téves képet igyekeztünk korrigálni.

¶ A kiállításban szerepel Mária Valéria néhány levele is (másolatban) a Gödöllői Ki-rályi Kastély Múzeum tulajdonából; például Mária Valéria főhercegnő tintával

Mária Valériát magyar királykisasszonynak is nevezték, a kis fenség – ahogyan bencés nevelője, Rónay Jácint oly kedvesen említi naplójában – budai és gödöllői történeteiről sokan számoltak be

írt kettős képeslapja Ferenczy Idához, Bécsbe (Zenogasse 16–18.) „Szívből köszönöm...” kezdettel, „Valérieja” aláírással. Dátum: La Panne (Belgium) 1 Julillet '05. 4 o., 2 beírt. Dupla méretű (9×28 cm) kinyitható képeslap La Panne – Panorama de la Plage felirattal és a feladó „Ezen végén de kissé hátul van a villánk” megjegyzésével.

„Tegnap volt a gyermekbál a kis főhercegnőnél (Mária Valéria), aki remekül érezte magát és mint egy kis megszállott, állandóan csak csárdást szeretett volna táncolni: »mégis gyönyörű azt táncolni.« (...) A császárné elragadó volt, amint háziasszonyi minőségében gondoskodott a gyermekekről.”

¶ A terem hangulatos enteriőrjébe került az ibolyakék biedermeier ülőgarnitúra a Gödöllői Királyi Kastélyból – Erzsébet gödöllői lakosztályának falán a tapéta színe is kedvenc virágának, az ibolyának a színe volt –, felette a Móra Ferenc Múzeumból kölcsönzött, Erzsébetről és Ferenc Józsefről készült portré díszíti a falat. Szintén az enteriőr része Erzsébet királyné biedermeier stílusú széke a Gödöllői Királyi Kastély tulajdonából és a királyné 1855-ös díszmagyar ruharekonstrukciója. A budai bálók hangulatát idézi Erzsébet híres báli ruhája a gyémánt csillagokkal, ami Franz Xaver Winterhalter olajfestménye után készült, valamint Strelisky Lipót *Udvari bál a budai várban* című fotómontázsa 1896-ból, sőt Festetics Mária vicces naplóbejegyzése is: „Tegnap volt a gyermekbál a kis főhercegnőnél (Mária Valéria), aki remekül érezte magát és mint egy kis megszállott, állandóan csak csárdást szeretett volna táncolni: »mégis gyönyörű azt táncolni.« (...) A császárné elragadó volt, amint háziasszonyi minőségében gondoskodott a gyermekekről.” (Buda, 1883. január 12.)

¶ A tárlat témája szempontjából különös jelentőségű Vinzenz Katzler–Heinrich Gerhart 1868-as kőrajza: *A királyné honleány szíve, midőn Horváth Mihály püspök elbeszéli neki az 1848-diki eseményeket*. Falk Miksától tudjuk, hogy a '48-as tudóstörténész, katolikus címzetes püspök, Horváth Mihály is Erzsébet közbenjárására térhetett vissza az emigrációból Magyarországra. Horváth tagja volt annak a bizottságnak, amely előtt Rudolf trónörökös vizsgát tett magyar történelemből. A koronaherceget Rónay Jácint készítette fel.

¶ A Gödöllői Királyi Kastély tulajdonából kölcsönzött gazdag anyagból különösen figyelemre méltó a Ferenczy Ida tulajdonából származó *Fotóalbum*. A korabeli, csatos egész bőr album kötéstábláján ötágú hercegi koronával díszített rézvetetű „IF” monogram látható, lapszéleken aranymetszéssel, benne 159 fényképpel I. Ferenc Józsefről, Erzsébet királynéről, a Habsburg családról, a királyi udvartartás tagjairól, a 19. századi magyar arisztokrácia és a politikai élet jelentős

Strelisky Lipót fekete díszmagyarban örököltette meg Erzsébet királynét 1896-ban; a kép apropója a királyné utolsó hivatalos magyarországi fellépése volt a Millenniumi Ünnepségek megnyitóján.

Részlet a „Magyarország áldott emlékezetű királynéja” – Sisi, Ferenczy Ida és a magyar udvartartás című kiállításból
A szerző jóvoltából

alakjairól, amiket a korszak neves fényképészei – Victor és Ludwig Angerer, Emil Rabending bécsi, Kozics Ede pozsonyi, Joseph Albert müncheni, a magyar fényképészek közül Borsos és Doctor, Doctor és Kozmata és Schrecker Ignác – készített az 1860-as és az 1870-es évek eleje közötti időben. A Falk Miksát ábrázoló fotó hátoldalán „Ferenczy Ida kisasszonynak szíves emlékül Falk Miksa” ajánlás olvasható fekete tintás írással. Értékes darab Ferenczy Ida úgynevezett utazó órája is, amit a korabeli Bécs híres órása, Ignaz Marenzeller készített vagy Ferenczy Ida kesztyűtartó fadobozkája, teknőcpáncél legyezője, az ekrű színű gépi csipkeszalag, amely egy nyakba köthető törtfehér tüll szalag, két végén csipke díszítéssel és a hagyaték egyéb darabjai: egy pár hosszú, gombos jersey kesztyű nyitott ujjvégekkel, egy pár csuklóig érő, gombos selyemkesztyű zárt ujjvégekkel, fehér, csücskös formájú csipkegallér megkötő szalaggal, fekete gépi guipure csipke ruhabetét, fekete gépi csipkestóla.

Erzsébet királyné
gyakran felkereste
Gerbeaud Emil
és elődje, Kugler
Henrik híres
cukrászdáját
a Gizella téren (ma
Vörösmarty tér)

- ¶ Erzsébet királyné 1897 októberében járt utoljára Magyarországon. Márk Lajos festménye erre az alkalomra emlékeztet: *Erzsébet királyné és Gizella főhercegnő a városligeti Királypavilonban előtt*; festményről készített olajnyomat, keretben. A festményen a királyné mögött látható Ferenczy Ida és Festetics Mária. Erzsébet királyné gyakran felkereste Gerbeaud Emil és elődje, Kugler Henrik híres cukrászdáját a Gizella téren (ma Vörösmarty tér), ahonnan mindig édességekkel teli dobozokkal tértek vissza a budai várba vagy a gödöllői kastélyba.
- ¶ Márk Lajos festményéről a korszakban számtalan olajnyomatot készítettek, a tárlatban a Gödöllői Királyi Kastély gyűjteményében található verzió látható.
- ¶ Strelisky Lipót fekete díszmagyarban örökítette meg Erzsébet királynét 1896-ban; a kép apropója a királyné utolsó hivatalos magyarországi fellépése volt a Millenniumi Ünnepek megnyitóján.
- ¶ Az utolsó teremben búcsúznak Erzsébettől Ferenc József, Mária Valéria, Mikszáth Kálmán, Jókai Mór és Ferenczy Ida is; utóbbi fájdalmas sóhaja: „Erzsébet királyné halálával mindent elvesztettem.” Benczúr Gyula festménye 1899-ből – a királyné fekete gyászruhát visel, a háttér aranyszínű – az érzékeny, megbékélt Erzsébetet ábrázolja. A képet Ferenc József rendelte felesége halála után Ferenczy Idának; Benczúr alkotása elnyerte a császár tetszését, úgy emlékezett meg a képről Mária Valériához írott levelében, mint szeretett felesége legszebb és leghívebb arcmásáról.
- ¶ Ferenc József Erzsébet halála után több portrét is rendelt a kor neves festőművészeitől; Horovitz Lipót fotómásolatban látható festményével már 1898 végén elkészült, Mária Valéria főhercegnőnél azonban nem aratott nagy sikert a kép: „Horovitz magyar festő képe az, amit a Papa a legjobbnak tart: »Soha nem készült jó kép a Mamáról.«” Valéria szerint azonban: „Nem természetű portré.

Az egykori „ungarischer Hof” tagjai közül többen Ida lakására tették át „székhelyüket”, itt emlékeztek a Sisi mellett eltöltött „rég, szép időkre”.

És ez történik majd mindennel, amit a Mamáról mondanak.” Mária Valéria gondolatai próféciának bizonyultak...

¶ 1898 őszén, Erzsébet királyné halála után Ferenczy Idának méltatlan körülmények között kellett távozniuk a Burgból. Ennek ellenére Ida nem költözött haza Kecskemétre, hanem Bécsben maradt, először a Reisnerstrassen bérelt lakást, majd később Schönbrunnban egy, a Grünberggassén álló, Hofvillaként emlegetett épületben. Az Idáról a Hofvilla erkélyén, az 1900-as években készült fotó erre emlékeztet. Szalonja az osztrák és magyar közélet számos személyiségének találkozóhelye volt. Az egykori „ungarischer Hof” tagjai közül többen Ida lakására tették át „székhelyüket”, itt emlékeztek a Sisi mellett eltöltött „rég, szép időkre”. Sok közös, feledhetetlen élményben volt részük a különös-különleges császárné társaságában, aki hűséges „barátokra” talált az „ungarischer Hof” tagjaiban. Ferenczy Idának meghitt, oltalmazó szigetet jelentettek Erzsébet számára a bécsi udvarban (is), majd ez a menedék „harcedzett karavánná” alakult kalandos utazásaik, bolyongásaik során. Az *Alte Garde* című, Ferenczy Ida bécsi lakásában 1899–1900 körül készült színezett fénykép az Erzsébet körüli leghűségesebbeket örökíti meg, azokat, akik évtizedeken át szolgálták Erzsébetet, helyesebben több volt ez szolgálatnál, illetve más volt; szívvel-lélekkel támogatták királynéjukat: báró Nopcsa Ferenc főudvarmester, Festetics Mária grófnő, pater Mayer Lőrinc, Ferenczy Ida és Hermann Widerhofer udvari orvos.

Ferenczy Idának meghitt, oltalmazó szigetet jelentettek Erzsébet számára a bécsi udvarban (is), majd ez a menedék „harcedzett karavánná” alakult kalandos utazásaik, bolyongásaik során

¶ Ferenczy Ida segített az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum létrehozásában is a Budai Várpalotában, ennek ünnepélyes megnyitójára 1908. január 15-én került sor; a tárlatban a múzeumból több fotó is látható.

¶ Ferenczy Ida 1928. június 28-án hunyt el Bécsben. Csaknem harminc évvel élte túl Erzsébet királynét. Az ágostonrendiek templomában (Augustinerkirche), a Loretto-kápolnában ravatalozták fel. 1854-ben Erzsébet ebben a templomban kötött házasságot Ferenc Józseffel. Ez és hogy a róla írt nekrológ a *Wiener Salonblatt*-ban jelent meg (1928. július 8-án), is bizonyítja Ferenczy Ida különleges státusát – és mindezt 1928-ban, már az első osztrák köztársaság idején...

¶ Amint a nekrológ szerzője is kiemelte, Ferenczy Ida halálával az egykori Osztrák–Magyar Monarchia egy olyan személyisége távozott, aki a császári házat és Ausztria–Magyarországot évtizedeken át odaadón szolgált. Nagy ívű életutat járt be a híres várostól Bécsig, az Osztrák–Magyar Monarchia birodalmi fővárosáig, hogy azután végső nyugalomra Kecskeméten leljen.

*„Először a nagyapám temetésén jártam
Gannán, másodszor az apámén.
A nagymamám viszont Farkasréten nyugszik,
ő nem akart Gannán temetkezni, és én is most
hasonlóképpen gondolom a magam dolgát.
Hideg és sötét. Az apámnál is felmerült,
hogy Farkasréten temessük, de azért
lementünk Gannára, és ez volt az egyetlen
alkalom, amikor igazán éreztem,
hogy egy Esterháznak van valamije.”
(Esterházy Marcell)*